

## 10 Rialtacht Íocaíochtaí Leasa Shóisialaigh

- 10.1** Ceanglaítear ar an Roinn Coimirce Sóisialaí (an Roinn) a chinntiú gur úsáideadh an caiteachas a fhabhraíonn siad do na cuspóirí ar cuireadh an t-airgead ar fáil dóibh ag Dáil Éireann, agus go gcloíonn a n-idirbheartaíochtaí leis na húdaráis faoina n-airbheartaíonn siad gur tugadh fúthu. Meastar go bhfuil idirbheartaíochtaí airgeadais 'rialta' nuair a shásaítear an dá choinníoll seo.
- 10.2** Is ionann íocaíochtaí de bhreis ar an teidlíocht faoi théarmaí scéimeanna leasa agus 'neamhrialta'. Féadfaidh na híocaíochtaí sin eascairt mar gheall ar an méid a leanas
- calaois an éilitheora – sa chás go gcuireann an t-éilitheoir faisnéis neamhiomlán nó mhíchruinn ar fáil chun sochair a fháil, nó go dteipeann air/uirthi, d'aon turas, an Roinn a chur ar an eolas faoi athruithe ábhartha a tháinig ar chúinsí
  - earráid an éilitheora – a thagann chun solais nuair a sholáthair an t-éilitheoir faisnéis neamhiomlán nó mhíchruinn, nó nuair a theip air/uirthi athrú ábhartha a thabhairt le fios ar chúinsí (ar nós méadú ar mhaoin nó athrú ar riocht sláinte), ach nuair nach bhfuil aon intinn chalaoiseach ann thar ceann an éilitheora
  - earráid roinne nó riaracháin – sa chás go n-íoctar sochair go mícheart mar gheall ar easpa gnímh, moill nó botúin a rinne foireann na Roinne.
- 10.3** Thagair mé i mo dheimhnithe iniúchta ar Chuntas Leithreasa 2013 le haghaidh Vóta 37 agus Cuntas 2013 an Chiste Árachais Shóisialta do leibhéal neamhrialtachta íocaíochtaí na scéime, a mheasaim atá ábhartha i gcomhthéacs gach cuntais.

### Suirbhéanna ar Chalaois agus Earráid

- 10.4** Tugann an Roinn faoi shuirbhéanna calaoise agus earráide ar scéimeanna leasa shóisialaigh. Is éard a bhíonn i gceist leis na suirbhéanna ná sampla randamach d'éilimh atá á n-íoc lena dheimhniú an bhfuil an t-éilitheoir i dteideal íocaíocht a fháil agus má tá, cibé acu an bhfuil nó nach bhfuil an tsuim cheart á híoc. Cabhraíonn na suirbhéanna leis an Roinn chun rioscaí scéime a shainaithint agus an gá le haon athruithe ar na bearta rialaithe atá i bhfeidhm.
- 10.5** Leag an Roinn a gclár suirbhéanna ar chalaois agus earráid amach a bhfuil siad le tabhairt fúthu sna chéad chúig bliana amach rompu ina Straitéis Chomhlíonta agus Frithchalaoise 2014-2018 a foilsíodh in Aibreán 2014. Beartaítear anois chun tabhairt faoi dhá shuirbhé a bhí sceidealaithe le haghaidh 2013 in 2014 – sochar breoiteachta agus an pinsean easláinte.

### Meastacháin ar an Leibhéal Calaoise agus Earráide

- 10.6** Mar gheall go bhfuil suirbhéanna calaoise agus earráide dírithe ar chásanna a roghnaítear go randamach atá á n-íoc, soláthraíonn torthaí an tsuirbhé bonn chun an bunleibhéal íocaíochtaí a mheas atá os cionn na teidlíochta – cibé acu mar gheall ar chalaois nó earráide – le haghaidh gach scéim ar a ndéantar suirbhé.
- 10.7** Leagtar amach i bhFíor 10.1 meastacháin ar an scála calaoise agus earráide le haghaidh scéimeanna sa chás gur tugadh faoi shuirbhéanna.

**Fíor 10.1 An Leibhéal measta calaoise agus earráide i scéimeanna ar a ndearnadh suirbhé**

| Cuntas agus scéim                                                             | Bliain an tsuirbhé <sup>a</sup> | Leibhéal measta de chalaois agus earráid |                    | Costas na scéime 2013 |
|-------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|------------------------------------------|--------------------|-----------------------|
|                                                                               |                                 | Scéim <sup>b</sup>                       | Roinn <sup>c</sup> | €m                    |
| Scéimeanna vóta                                                               |                                 |                                          |                    |                       |
| Forlíonadh Ioncam Teaghlaigh                                                  | 2005                            | 3.3%                                     | n/b                | 262                   |
| Pinsean Stáit (neamhranníochach)                                              | 2007                            | 1.9%                                     | n/b                | 952                   |
| Liúntas Cuardaitheora Poist                                                   | 2012                            | 4.6%                                     | 3.1%               | 3,109                 |
| Liúntas Míchumais                                                             | 2010                            | 18.4%                                    | 4.1%               | 1,141                 |
| Íocaíocht Teaghlach Aontuismitheora                                           | 2011                            | 7.1%                                     | 2.7%               | 978                   |
| Sochar Linbh                                                                  | 2012                            | 0.5%                                     | 0.5%               | 1,900                 |
| Forlíonadh Cíosa                                                              | 2013                            | 6.0%                                     | 5.0%               | 373                   |
| Scéimeanna an Chiste Árachais Shóisialaigh                                    |                                 |                                          |                    |                       |
| Sochar Breoiteachta                                                           | 2006                            | 0.4%                                     | n/b                | 649                   |
| Pinsean Stáit (ranníochach/aistriú)                                           | 2008                            | 1.1%                                     | n/b                | 4,121                 |
| Sochar Cuardaitheora Poist                                                    | 2011                            | 2.5%                                     | 1.6%               | 560                   |
| Pinsean Ranníochach Baintrí/Baintreach Fir/Páirtnéara Shibhialta Mharthanaigh | 2013                            | 0.8%                                     | 0.7%               | 1,350                 |

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí

Nótaí: a An bhonnbhliain do shuirbhé na scéime is déanaí. Tugadh faoi bhreis agus suirbhé amháin le haghaidh roinnt scéimeanna.  
b Áirítear leis cásanna ina ndearnadh achomharc rathúil ina dhiaidh sin.  
c Glanchoilteanas leis an gcóras leasa agus cásanna san áireamh ina dtagann éilimh/íocaíochtaí spleácha ar scéimeanna eile in ionad éilimh dhícheadaithe scéime nó sa chás go n-éiríonn le hachomhairc. Ní dhéanann tuarascálacha an tsuirbhé imdhealú ar an dá chatagóir seo.

**10.8** Cistítear scéimeanna leasa tríd an Vóta le haghaidh Coimirce Shóisialach agus an Ciste Árachais Shóisialta (SIF). Cúnamh sóisialta a bhíonn i gceist le scéimeanna atá cistithe ag vóta, agus is minic a bhunaítear iad ar thástálacha maoine. Árachas sóisialta, den chuid is mó, a bhíonn i gceist le scéimeanna SIF sa mhéid go mbraitheann teidlíocht ar leibhéal ranníocaíochtaí ÁSPC an éilitheora.

**Scéimeanna atá Cistithe ag Vóta**

**10.9** Tá athrúchán fairsing ar an leibhéal calaoise agus earráide a aimsíonn suirbhéanna ar scéimeanna atá cistithe ag Vóta. Seachas ó shochar linbh, arb íocaíocht uilíoch é (i.e. ní dhéantar tástáil mhaoine air), idir 1.9% de chaiteachas na scéime i gcás an phinsin neamhranníocaigh Stáit agus 18.4% do scéim an liúntais mhíchumais atá na meastacháin. Áiríonn suirbhéanna a rinneadh i mblianta ní ba dhéanaí coigeartú ar an meastachán chun cásanna a ndearnadh achomharc rathúil orthu nó a deimhníodh a bhí neamh-incháilithe don scéim ach a bhí i dteideal íocaíocht a fháil faoi scéim eile, cibé acu mar an éilitheoir nó mar chleithiúnaí. I gcás scéim an liúntais mhíchumais, laghdaíonn an coigeartú seo an meastachán do ghlanráta calaoise agus earráide 4.1%.

**10.10** Is ionann scéimeanna an Vóta ar a ndearnadh suirbhé agus €8.7 billiún de chaiteachas 2013. Ní fios méid na calaoise agus na hearráide i scéimeanna nach ndearnadh suirbhé orthu riamh agus arb ionann iad agus €2.6 milliún de chaiteachas.

### Scéimeanna atá Cistithe ag an SIF

- 10.11** Tá athrúchán, chomh maith, ar an leibhéal calaoise agus earráide sna ceithre scéim den SIF ar a ndearnadh suirbhéanna. Idir 0.4% le haghaidh sochar breoiteachta agus 2.5% le haghaidh sochar cuardaitheora poist atá na meastacháin. B'ionann agus 56% an pinsean Stáit (ranníocach/aistriú) agus scéimeanna sochar cuardaitheora poist de chaiteachas €8.4 billiún scéim an SIF in 2013. Tá leibhéil mheasta de chalaois agus d'earráid ag na scéimeanna seo atá os cionn 1% den chaiteachas.

### Na Torthaí is Déanaí ar Shuirbhéanna

- 10.12** Chríochnaigh an Roinn suirbhéanna calaoise agus earráide ar thrí scéim le bliain anuas – liúntas cuardaitheora poist, forlíonadh cíosa agus pinsean ranníocach baintrí/baintreach fir/páirtnéara shibhialta mharthanaigh. Leagtar amach anailís ar thorthaí na suirbhéanna sin i bhFíor 10.2.

**Fíor 10.2 Leibhéal measta de chalaois agus earráid - na torthaí is déanaí ar shuirbhéanna**

|                                                                                     | Céatadán íocaíochtaí na scéime, de réir luacha |                                  |                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|----------------------------------|---------------------------------|
|                                                                                     | Ráta calaoise agus earráide na scéime          | Éilimh athbhunaithe nó aistrithe | Glanráta calaoise agus earráide |
| <b>Liúntas Cuardaitheora Poist</b>                                                  |                                                |                                  |                                 |
| Mar gheall ar chalaois                                                              | 1.5%                                           | 0.1%                             | 1.4%                            |
| Mar gheall ar earráid                                                               | 3.1%                                           | 1.4%                             | 1.7%                            |
| <b>Iomlán</b>                                                                       | <b>4.6%</b>                                    | <b>1.5%</b>                      | <b>3.1%</b>                     |
| <b>Forlíonadh Cíosa</b>                                                             |                                                |                                  |                                 |
| Mar gheall ar chalaois                                                              | 3.2%                                           | 0.3%                             | 2.9%                            |
| Mar gheall ar earráid                                                               | 2.8%                                           | 0.7%                             | 2.1%                            |
| <b>Iomlán</b>                                                                       | <b>6.0%</b>                                    | <b>1.0%</b>                      | <b>5.0%</b>                     |
| <b>Pinsean Ranníocach Baintrí/Baintreach Fir/Páirtnéara Shibhialta Mharthanaigh</b> |                                                |                                  |                                 |
| Mar gheall ar chalaois                                                              | 0.3%                                           | 0.1%                             | 0.2%                            |
| Mar gheall ar earráid                                                               | 0.5%                                           | —                                | 0.5%                            |
| <b>Iomlán</b>                                                                       | <b>0.8%</b>                                    | <b>0.1%</b>                      | <b>0.7%</b>                     |

Foinse: Tuarascálacha Calaoise agus Earráide, an Roinn Coimirce Sóisialaí, Meitheamh/Iúil 2014

### Liúntas Cuardaitheora Poist

- 10.13** Íocaíocht atá i liúntas cuardaitheora poist do dhaoine dífhostaithe idir aois 18 agus 66. Chun cáiliú, ní mór dóibh tástáil mhaoine a shásamh agus
- ní mór gnáthchónaí bheith orthu sa Stát
  - ní mór dóibh bheith in ann oibriú, agus
  - bheith ar fáil le haghaidh oibre agus fíor-iarrachtaí a bheith á ndéanamh acu chun obair a lorg.

- 10.14** Ag deireadh 2013, bhí liúntas cuardaitheora poist á fháil ag 295,000 duine. B'ionann an caiteachas in 2013 agus beagán de bhreis ar €3.1 billiún.
- 10.15** Roghnaíodh sampla randamach 1,000 cás a bhí á n-íoc i Meán Fómhair 2012 le hathbhreithniú a dhéanamh orthu mar chuid den suirbhé ar chalaois agus earráid. Ar deireadh, chruthaigh 987 cás an bonn a bhí faoin suirbhé, mar gheall nár tugadh athbhreithnithe chun críche go tráthúil in 13 chás chun iad a chuimsiú i dtorthaí an tsuirbhé. Ghlac sé 21 mí, ar an iomlán, chun an suirbhé a chríochnú.
- 10.16** B'ionann agus 4.6% den chaiteachas an méid calaoise nó earráide a sainaithníodh ag an suirbhé. Shainaithin an suirbhé deiridh ar an liúntas cuardaitheora poist in 2009 ráta calaoise agus earráide 3.1%.
- 10.17** Nuair a chuirtear san áireamh na cásanna a rinneadh a achomharc go rathúil nó a aistríodh chuig scéimeanna eile leasa shóisialaigh, is é 3.1% an glanráta calaoise agus earráide sa suirbhé is déanaí. Rinneadh seo a thomhas 12 mhí i ndiaidh gur cuireadh tús leis an suirbhé.
- 10.18** Bunaithe ar thorthaí an tsuirbhé, mheas an Roinn gurbh ionann an glanmhéid calaoise agus earráide seachtainiúil faoin scéim liúntas cuardaitheora poist agus €2.68 milliún.<sup>1</sup>
- 10.19** As na 987 cás a áiríodh le torthaí an tsuirbhé
- measadh nár theastaigh aon athrú ar a n-íocaíocht as 85% díobh ar a ndearnadh measúnú
  - sainaithníodh earráidí custaiméara in 119 cás
  - sainaithníodh earráidí roinne i naoi gcás
  - bhíothas in amhras ar chalaois in 21 cás.
- 10.20** Is éard a bhí i gceist leis na cásanna de chalaois amhrasta
- gur theip ar an té an cháipéisíocht a iarradh a sholáthar
  - sháraigh an mhaoín na teorainneacha a sainaithníodh
  - ní raibh fáil ar an éilitheoir chun oibriú (mar shampla, bhí cónaí air/uirthi thar lear)
  - deimhníodh nach raibh an t-éilitheoir i dteideal íocaíocht chleithiúnaí aosaithe a fháil.
- 10.21** Shainaithin an suirbhé éilitheoirí ócáideacha (i.e. iad siúd a d'aimsigh obair ar feadh lá nó dhó as a chéile) mar cheann de na grúpaí ní ab airde riosca. Meastar gurbh ionann an leibhéal calaoise agus earráide don daonra éilitheoirí ócáideacha agus thart ar 6.8%. Mhol an suirbhé
- an 'tionscadal scanta' a thabhairt isteach níos tapúla d'éilitheoirí ócáideacha ina bhfíordheimhniú a bhfostóir obair an éilitheora sula ndeimhnítear an íocaíocht
  - teagmháil ghníomhach leantach a dhéanamh le héilitheoirí sa chás nach soláthraíonn siad sonraí fostóra le haghaidh scanta.
- 10.22** Thug an tOifigeach Cuntasaíochta le fios go bhfuil scanadh i bhfeidhm anois le haghaidh 65% de gach éilitheoir ócáideach agus go bhfuil a thabhairt isteach a fhad leis an éileamh iomlán ócáideach á chur chun cinn go gníomhach.

<sup>1</sup> Thug an suirbhé réimse eatramh muiníne 95% faoi deara idir €1.9 milliún agus €3.4 milliún.

### **Forlíonadh Cíosa**

- 10.23** Tá forlíonadh cíos mar chuid den scéim liúntais leasa fhorlíontaigh agus tá fáil ag daoine air atá ina gcónaí i gcóiríocht phríobháideach ar cíos nach féidir leo íoc as costas a gcóiríochta óna n-acmhainní féin. Ní mór go mbeadh an chóiríocht ar cíos oiriúnach do riachtanais an éilitheora, ba cheart go mbeadh an íocaíocht chíos faoi bhun na teorann uasta cíos a shocraigh an Roinn agus ní mór don éilitheoir tástáil mhaoine a shásamh.
- 10.24** B'ionann an caiteachas ar fhorlíonadh cíos in 2013 agus €373 milliún agus ag deireadh 2013, bhí 80,000 faighteoir ann.
- 10.25** Roghnaíodh sampla randamach 1,000 cás a bhí á n-íoc i Márta 2013 le hathbhreithniú a dhéanamh orthu mar chuid den suirbhé ar chalaois agus earráid. Ghlac sé 16 mhí chun an suirbhé a chríochnú.
- 10.26** Fágadh éilimh ag a raibh dátaí tosaigh in 2013 amach ón suirbhé mar gheall gur measadh go ndearnadh measúnú orthu siúd le déanaí. Chinn an Roinn, i dturas an ama, tar éis athbhreithniú a dhéanamh ar a nósanna imeachta samplála, nach bhfágfar cásanna a bronnadh le déanaí ó shuirbhéanna amach anseo.
- 10.27** B'ionann agus 6% den chaiteachas an t-ollráta calaoise agus earráide a sainaithníodh ag an suirbhé. Nuair a chuirtear san áireamh na cásanna a rinneadh a achomharc go rathúil nó a aistríodh chuig scéimeanna eile leasa shóisialaigh, is é 5% an glanráta calaoise agus earráide. Is é 5.8% an meastachán ar an íocaíocht iomarca le haghaidh scéim shochar tithíochta na RA, atá cosúil le forlíonadh cíos.<sup>1</sup> Sa mhullach air sin, shainaithin tuarascáil na RA tearcóíocaíochtaí le héilitheoirí arbh ionann iad agus 1.6% den teidlíocht a bhí le hÍoc.
- 10.28** Mheas an Roinn gurbh ionann an glanmhéid calaoise agus earráide seachtainiúil faoin scéim forlíonta cíos agus nach mór €390,000.<sup>2</sup>
- 10.29** As na 1,000 cás a áiríodh sa suirbhé
- deimhníodh go raibh 84% díobh in ord
  - sainaithníodh earráidí custaiméara in 55 cás
  - sainaithníodh earráidí roinne i 67 cás
  - sainaithníodh 38 cás de chalaois amhrasta.
- 10.30** D'eascair tromlach na gcásanna de chalaois amhrasta mar gheall ar an méid a leanas
- theip ar an éilitheoir freagairt ar an suirbhé agus ar an deireadh a cuireadh leis an éileamh ina dhiaidh sin
  - shainaithin an t-athbhreithniú gur aistrigh an t-éilitheoir áit chónaithe
  - sainaithníodh maoin nár nochtadh roimhe seo.
- 10.31** Shainaithin anailís na Roinne ar thorthaí an tsuirbhé dhá thoisc a d'imir an tionchar ba mhó ar an dóchúlacht nach gcomhlíonfadh cás coinníollacha na scéime.
- rannóg na Roinne a dhéileáil leis an gcás - ba iad na rannóga ag a raibh an céatadán ab airde de chásanna calaoise agus earráide Baile Átha Cliath Láir (32%) agus Lár Tíre Thuaidh (25%) agus ba é an meánráta i measc gach rannóige 16%.

1 Calaois agus Earráid sa Chóras Sochair: Réamh-Mheastacháin **2013/14**, an Roinn um Obair agus Pinsin, Bealtaine 2014.

2 Thug an suirbhé réimse eatramh muiníne 95% faoi deara idir €289,000 agus €491,000.

- an té lena ndearnadh an íocaíocht - bhí ráta calaoise agus earráide 18% i gceist leis na cásanna a íocadh go díreach leis an gcliant, agus bhí ráta 10% i gceist leo siúd a íocadh le duine ainmnithe (an tiarna talún, de ghnáth).

**10.32** Mhol an suirbhé

- cé gurbh íseal luach na n-earráidí roinne, ba cheart tús áite a thabhairt do dhul i ngleic le hearráidí i ríomh an fhorlánta cíosa. Ina leith sin, eisíodh soiléiriú ar ríomhanna an fhorlánta cíosa cheana féin agus táthar ag súil leis go dtabharfar treoir ar shaincheisteanna sonracha isteach roimh dheireadh 2014
- ba cheart go leanfaí le hiarrachtaí a dhéanamh a chinntiú go bhfuil custaiméirí ar an eolas ar choinníollacha na scéime agus ar a ndualgas chun aon athrú ar chúinsí a thabhairt le fios
- ba cheart go leagfaí béim, i bhfoirmeacha a eisítear do chustaiméirí, ar na himpleachtaí a bhaineann le faisnéis bhréagach nó mhíthreorach a sholáthar
- ba cheart athbhreithniú a dhéanamh ar lámhleabhar um dhea-chleachtas leasa shóisialaigh chun torthaí an tsuirbhé agus cleachtais reatha athbhreithnithe a léiriú, agus ba cheart torthaí an tsuirbhé a ionchorprú i dtionscnaimh oiliúna.

***Pinsean Ranníocach Baintrí/Baintreach Fir/Páirtnéara Shibhialta Mharthanaigh***

- 10.33** Íocaíocht sheachtainiúil is ea pinsean ranníocach baintrí/baintreach fir/páirtnéara shibhialta mharthanaigh a dhéantar le fear céile, bean chéile nó le páirtnéir sibhialta duine mhairbh. Tá sé bunaithe ar thaifead árachais shóisialta (ÁSPC) ceachtar éilitheoir nó a gcéile nó páirtnéir sibhialta sular bhásaigh siad. D'fhonn cáiliú, ní mór nach bhfuil duine ag comhchónaí le duine eile.
- 10.34** D'fhéadfadh líuntais a bheith iníoctha ar chónaí leat féin, do bhreosla agus sa chás go bhfuil an t-éilitheoir os cionn 80 bliain d'aois. Baineann coinníollacha breise incháilitheachta leis na méaduithe seo nach mór a shásamh.
- 10.35** Ag deireadh 2013, bhí 117,000 faighteoir ann agus b'ionann an caiteachas iomlán in 2013 agus €1.3 billiún.
- 10.36** Roghnaíodh sampla randamach 1,000 cás a bhí á n-íoc i Lúnasa 2013 le hathbhreithniú a dhéanamh orthu mar chuid den suirbhé ar chalaois agus earráid. Bunaítear torthaí an tsuirbhé ar 947 cás, mar gheall nár tugadh athbhreithnithe chun críche go tráthúil in 39 cás chun iad a chuimsiú i dtorthaí an tsuirbhé agus bhí na daoine a bhí i gceist in 14 cás tar éis bás a fháil. Cuireadh an suirbhé i gcrích beagán faoi bhun bliain amháin.
- 10.37** Rinne cigirí leasa shóisialaigh athbhreithniú ar éilimh chónaitheoirí Éireannacha, agus iarradh ar éilitheoirí a raibh cónaí orthu lasmuigh den Stát chun deimhniú a chomhlánú ina ndeimhnítear go bhfuil siad fós incháilithe faoin scéim.
- 10.38** B'ionann agus 0.8% den chaiteachas an t-ollráta calaoise agus earráide a sainaithníodh. Nuair a chuirtear san áireamh na cásanna a rinneadh a achomharc go rathúil nó a aistríodh chuig scéimeanna eile leasa shóisialaigh, is é 0.7% an glanráta.

- 10.39** Mheas an Roinn gurbh ionann an t-ollmhéid calaoise agus earráide sa scéim agus nach mór €190,000 sa tseachtain.<sup>1</sup>
- 10.40** As na 947 cás a áiríodh le torthaí an tsuirbhé
- deimhníodh go raibh 92% díobh in ord
  - sainaitníodh earráidí custaiméara in 37 cás
  - sainaitníodh earráidí roinne in 36 cás
  - sainaitníodh ceithre chás de chalaois amhrasta.
- 10.41** D'eascair na ceithre chás de chalaois amhrasta mar gheall ar chomhchónaí, athphósadh, nó neamhnochtdadh maoine maidir le teidlíocht do liúntas breosla.
- 10.42** Bhain tromlach na gcásanna earráide le híocaíocht ceann amháin nó níos mó de na liúntais bhreise. Thug an suirbhé faoi deara gur eascair tromlach na gcásanna seo mar gheall ar athrú ar shocruithe cónaithe an éilitheora (cibé acu trí bhogadh isteach chuig teach altranais nó athrú ar chomhdhéanamh teaghlaigh) as ar eascair caillteanas teidlíochta don liúntas.
- 10.43** Shainaithin an suirbhé na grúpaí ní ab airde riosca mar éilitheoirí ar an liúntas breosla agus éilitheoirí neamhchónaithe.

### ***Rangú Cásanna***

- 10.44** Is é an cuspóir nuair a bhíonn cásanna sampláilte á n-athbhreithniú, a dheimhniú cibé acu an bhfuil nó nach bhfuil an t-éilitheoir i dteideal íocaíocht a fháil, nó cibé acu, mar gheall ar chalaois nó earráid, nach bhfuil aon teidlíocht ann nó go bhfuil an ráta íocaíochta mícheart. Teastaíonn uaidh seo go dtástáiltear cásanna go hiomlán i leith gach sárú féideartha ar rialacháin agus is gnách gur cheart go ndéanfaí gach gnáthsheiceáil agus tástáil ar theidlíocht a chur i bhfeidhm athuair mar gheall air seo. Rangaítear gach cás, ansin, mar 'athrú ar bith', 'calaois', 'earráid éilitheora' nó 'earráid roinne'.
- 10.45** I ngach ceann de na trí shuirbhé a rinneadh le déanaí, caitheadh le líon cásanna amhail 'athrú ar bith' cé nár tugadh faoi athbhreithnithe.
- Bhí na héilitheoirí tar éis an scéim a fhágáil nó bhog siad chuig scéimeanna nó cláir eile tar éis dháta na samplála. Bhí 194 de na cásanna sin ann i scéim liúntas cuardaitheora poist, bhí 74 sa scéim forlíonta cíosa agus trí chás sa scéim phinsin ranníocaigh bhaintrí/bhaintreach fir/pháirtnéara shibhialta mharthanaigh. Dá bhfágfaí na cásanna seo amach ó thorthaí an tsuirbhé, nó dá gcuirfí cásanna eile a roghnófaí go randamach ina n-ionad, d'fhéadfadh go mbeadh torthaí na suirbhéanna ar an liúntas cuardaitheora poist agus an forlíonadh cíosa i bhfad ní b'éagsúla.
  - Ní raibh éilitheoirí ar fáil le hiad a chur faoi agallamh nó theip orthu freagra a thabhairt ar bhealach eile. Ní dhearnadh athbhreithniú ar cheithre chás déag den scéim phinsin ranníocaigh bhaintrí/bhaintreach fir/pháirtnéara shibhialta mharthanaigh ar na cúiseanna siúd.<sup>2</sup> Tá an caitheamh leis na cásanna seo amhail 'athrú ar bith' neamh-chomhsheasmhach leis an gcaitheamh le cásanna nach bhfuil athbhreithnithe críochnaithe go tráthúil lena gcur san áireamh i dtorthaí an tsuirbhé agus a fhágtar amach ó thorthaí an tsuirbhé.

<sup>1</sup> Thug an suirbhé réimse eatramh muiníne 95% faoi deara idir €102,000 agus €277,000.

<sup>2</sup> Cuireadh an íocaíocht ar fionraí i dtosach báire sna cásanna seo ach cuireadh ar bun arís í, ina dhiaidh sin, do sheisear daoine a rinne teagmháil de shaghas éigin leis an Roinn.

**10.46** Ina theannta sin, b'ann do 128 cás ina ndearnadh athruithe ar theidlíocht i scéim an fhorlíonta cíosa a bhí dlite, mar shampla, ar an athbhreithniú ar na huasteorainneacha cíosa nó athrúcháin ar mhaoin a shainaithint, nár caitheadh leo mar chalaois nó earráid. D'fhéadfadh tearcmheastachán eascairt as seo ar an ráta calaoise agus earráide. Thug an Roinn faoi deara ina suirbhé, áfach

- níl sé indéanta i dtaobh cúrsaí riaracháin chun athbhreithniú a dhéanamh ar gach éileamh ar fhorlíonadh cíosa láithreach tar éis go ndéantar athbhreithniú ar theorainneacha cíosa ach go ndéantar athbhreithniú orthu seo ar aon dul le hamfhrámaí roinne
- gné inghlactha iad athrúcháin ar mhaoin laistigh de riaradh na scéime agus déantar bainistíocht orthu trí athbhreithniú agus monatóireacht rialta.

Cé gur eascair athruithe ar theidlíocht as na cásanna seo, chaith an Roinn leo mar 'ghnáthghluaiseacht' laistigh den scéim, agus ní rangaítear iad mar chalaois nó earráid.

**10.47** Tugann tuarascálacha an tsuirbhé le fios go ndéanfar scrúdú ar aistriú go híocaíochtaí eile leasa shóisialaigh, i suirbhéanna amach anseo, i dtaobh teidlíochta ag dáta samplála an tsuirbhé. I dtaobh na gceithre chás déag den scéim phinsin ranníocaigh bhaintrí/bhaintreach fir/pháirtnéara shibhialta mharthanaigh nach ndearnadh athbhreithniú orthu, thug tuarascáil an tsuirbhé faoi deara, mar gheall gur scéim fhadtéarmach ranníocach atá sa scéim, go bhféadfadh duine a bheith as baile nuair a dhéanann an Roinn an teagmháil tosaigh leo agus, ar an ábhar sin, ní thugann seo le fios go bhfuil calaois nó earráid i gceist. Luaigh siad gurb é an toradh is mó is dóchúla i dtaobh na gcásanna seo ná 'athrú ar bith' ar an teidlíocht.

## Cumhdach Suirbhé na Scéimeanna

**10.48** Thosaigh an Roinn ag tabhairt faoi shuirbhéanna calaoise agus earráide in 2003. Taispeánann Fíor 10.3 dáta an tsuirbhé is déanaí agus an chéad suirbhé eile atá sceidealaithe le haghaidh scéimeanna ina bhfuil breis agus €100 milliún de chaiteachas. Rinneadh suirbhé ar na scéimeanna ba mhó (iad siúd a sháraíonn €1 billiún) ag tráth éigin agus rinneadh suirbhé breis agus uair amháin ar chuid díobh.<sup>1</sup> Faoi dheireadh 2015, beidh suirbhé déanta ar gach scéim a sháraíonn €500 milliún chomh maith. I gcás na scéimeanna siúd, áfach, sa chás gur sceidealáíodh suirbhé nua, bíonn an t-eatramh ama chuig an gcéad suirbhé sceidealaithe eile sách fada, idir seacht agus deich mbliana.

**10.49** Ní raibh ach dhá scéim de na deich scéim sa chatagóir idir €100 milliún agus €500 milliún faoi réir suirbhé ar chalaois agus earráid. Tá pleananna ann chun suirbhé a dhéanamh ar an bpacáiste sochair teaghlaigh, forlíonadh ioncam teaghlaigh, an liúntas um fhilleadh ar an obair agus íocaíochtaí bunúsacha liúntais leasa fhorlíontaigh idir 2015 agus 2017.

<sup>1</sup> Mar shampla, rinneadh suirbhé ar liúntas cuardaitheora poist in 2003, 2009 agus 2012, rinneadh suirbhé ar liúntas míchumais in 2005 agus 2010, agus rinneadh suirbhé ar íocaíocht teaghlach aontuismitheora in 2003, 2007 agus 2011.

**Fíor 10.3 Cumhdach suirbhéanna ar chalaois agus earráid**

| Scéim                                                                             | Caiteachas<br>2013<br>€m | An<br>bhliain<br>deiridh<br>suirbhé | An chéad<br>suirbhé<br>sceidealai<br>the eile |
|-----------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------------------|
| <b>Caiteachas os cionn €1 billiún</b>                                             |                          |                                     |                                               |
| ▪ Pinsean Stáit (ranníocach/aistriú)                                              | 4,121                    | 2008                                | 2016                                          |
| ▪ Liúntas Cuardaitheora Poist                                                     | 3,109                    | 2012                                | –                                             |
| ▪ Sochar Linbh                                                                    | 1,900                    | 2012                                | –                                             |
| ▪ Pinsean Ranníocach Baintrí/Baintreach<br>Fir/Páirtnéara Shibhialta Mharthanaigh | 1,350                    | 2013                                | –                                             |
| ▪ Liúntas Míchumais                                                               | 1,141                    | 2010                                | 2018                                          |
| <b>Caiteachas idir €500 milliún agus €1 billiún</b>                               |                          |                                     |                                               |
| ▪ Íocaíocht Teaghlach Aontuismitheora                                             | 978                      | 2011                                | 2018                                          |
| ▪ Pinsean Stáit (neamhranníocach)                                                 | 952                      | 2007                                | 2017                                          |
| ▪ Pinsean Easláinte                                                               | 708                      | –                                   | 2014                                          |
| ▪ Sochar Breoiteachta                                                             | 649                      | 2006                                | 2014                                          |
| ▪ Sochar Cuardaitheora Poist                                                      | 560                      | 2011                                | –                                             |
| ▪ Liúntas Cúramóra                                                                | 555                      | –                                   | 2015                                          |
| <b>Caiteachas idir €100 milliún agus €500 milliún</b>                             |                          |                                     |                                               |
| ▪ Forlíonadh Cíosa                                                                | 373                      | 2013                                | –                                             |
| ▪ Sochar Máithreachais                                                            | 293                      | –                                   | –                                             |
| ▪ Pacáiste Sochair Teaghlaigh (Vóta agus an SIF)                                  | 290                      | –                                   | 2015                                          |
| ▪ Forlíonadh Ioncam Teaghlaigh                                                    | 262                      | 2005                                | 2015                                          |
| ▪ Liúntas Breosla (Vóta agus an SIF)                                              | 228                      | –                                   | –                                             |
| ▪ An Liúntas um Fhilleadh ar Oideachas                                            | 187                      | –                                   | –                                             |
| ▪ Deontas Cúram Faoisimh                                                          | 120                      | –                                   | –                                             |
| ▪ An Liúntas um Fhilleadh ar an Obair                                             | 120                      | –                                   | 2017                                          |
| ▪ Liúntas Bunúsach Leasa Forlíontach                                              | 108                      | –                                   | 2016                                          |
| ▪ Liúntas Cúram Baile                                                             | 104                      | –                                   | –                                             |

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí

**Conclúidí agus Moltaí**

- 10.50** Tá dualgas ar an Roinn chun córais a chur i bhfeidhm chun calaois a chosc agus a bhrath agus a chinntiú go bhfuil íocaíocht le héilitheoirí i gceart, bunaithe ar chritéir ábhartha na scéime reatha. Uirlis áisiúil iad suirbhéanna ar chalaois agus earráid chun cinntiú a sholáthar agus chun straitéisí a fhorbairt chun calaois a dhíspreagadh agus a bhrath. Soláthraíonn torthaí ar shuirbhéanna calaoise agus earráide an cinntiú go bhfuil ardleibhéal d'íocaíochtaí comhlíontacha ann agus go bhfuil an chuid is mó d'fhaighteoirí leasa shóisialaigh á n-íoc leis na suimeanna cearta. Tá leibhéal ábhartha d'íocaíocht ann, áfach, os cionn na teidlíochta in go leor scéimeanna.

- 10.51** Thug an Roinn faoi shuirbhé amháin, ar a laghad, ar chalaois agus earráid ar gach ceann dá scéimeanna móra agus beidh suirbhé déanta ar gach scéim ina bhfuil caiteachas de bhreis ar €500 milliún (in 2013) faoi dheireadh 2015. Cé go ndearnadh suirbhé breis agus uair amháin ar chuid de na scéimeanna ní ba mhó agus ní ba rioscúla ó tugadh suirbhéanna calaoise agus earráide isteach in 2003, ábhar buartha é an fad beartaithe ama idir suirbhéanna, go háirithe i measc na scéimeanna níos rioscúla. Idir seacht agus deich mbliana atá seo. Níl suirbhé déanta ach ar bheagán scéimeanna sa chatagóir idir €100 milliún agus €500 milliún.

#### Moladh 10.1

Ba cheart don Roinn a chinntiú go ndéantar suirbhé níos minice ar na scéimeanna níos rioscúla nó córas athbhreithnithe leanúnaigh a thabhairt isteach, faoi mar a moladh roimhe seo.

#### Freagairt an Oifigigh Chuntasaíochta

Comhaontaithe. Tá ar a laghad dhá shuirbhé sceidealaithe gach bliain i gclár suirbhé na Roinne. Rinneadh suirbhé ní ba mhinice ar roinnt scéimeanna, ina bhfuil an riosca i leith calaoise agus earráide níos mó, ar nós liúntas cuardaitheora poist, liúntas míchumais agus íocaíocht teaghlach aontuismitheora, níos minice ná mar a rinneadh mórschéimeanna, áit a bhfuil an riosca i leith calaoise agus earráide íseal.

Creideann an Roinn gurb í saincheist ríthábhachtach a bhfuil machnamh le déanamh uirthi i dtaca le húsáid suirbhéanna leanúnacha ná an leibhéal acmhainní a theastaíonn. Coimeádfar an cheist faoi athbhreithniú agus déanfar breithniú ar chur i bhfeidhm de réir mar a cheadaíonn na hacmhainní.

- 10.52** Ar leibhéal teicniúil, d'fheabhsaigh an Roinn a bpróiseas suirbhé ionas go mbíonn na torthaí níos iontaofa. Tá cinneadh na Roinne gan cásanna a bronnadh le déanaí ó shuirbhéanna amach anseo oiriúnach, go háirithe mar gheall go bhféadfadh go mbeadh earráidí roinne sna cásanna siúd nár braitheadh. Nuair a bhíonn athbhreithniú á dhéanamh ar na cásanna siúd, b'fhéidir nach dteastódh an réimse iomlán de sheiceálacha teidlíochta nó iarratais ar éilitheoirí ar cháipéisí má tá fianaise shásúil ar fáil cheana féin ó sheiceáil a críochnaíodh le déanaí ag an gcéim bhronnta.

- 10.53** Tá scóip ann, áfach, chun breis feabhais a chur ar an bpróiseas suirbhé.

- I measc na dtrí shuirbhé a críochnaíodh le déanaí, tá líon cásanna nár tugadh faoi athbhreithnithe ar theidlíocht ach gur caitheadh leo, dá ainneoin sin, mar 'athrú ar bith' ar mhaithe leis an suirbhé.
- Sainaitníonn an suirbhé ar fhorlíonadh cíosa líon cásanna nár athraíodh suim na teidlíochta ach gur caitheadh leo mar 'athrú ar bith', mar shampla, sa chás nár chuir an Roinn teorainneacha leasaithe cíosa nó sa chás nár tháinig athrú ar mhaoin an éilitheora. Rangaíonn an Roinn na cásanna siúd mar 'ghnáthghluaiseacht scéime', ach b'fhearr go gcaithfí leo mar chásanna calaoise no earráide.

## Moladh 10.2

Níor cheart cásanna a áireamh i dtorthaí an tsuirbhé má tá athbhreithniú déanta ar theidlíocht. Sa chás go n-eascraíonn eisiámh líon mór cásanna as seo, féadtar róshampláil a úsáid chun cásanna ionaid a sholáthar.

Ba cheart caitheamh le gach cás a dheimhnítear a bhfuil teidlíocht acu atá éagsúil ón tsuim a íocadh mar chásanna de chalaois, earráid éilitheora nó earráid roinne.

### Freagairt an Oifigigh Chuntasaíochta

Ní chomhaontaítear. Beidh i gcónaí moill ama ann nach féidir a sheachaint idir roghnú agus athbhreithniú a dhéanamh ar chásanna, agus ní féidir é a sheachaint go mbeidh 'gnáthghluaiseacht' ann i gcuid de na cásanna seo. Is gá cineál dinimiciúil na coda is mó de scéimeanna leasa shóisialaigh a chur san áireamh nuair a bhíonn torthaí an tsuirbhé á mbaint amach. Ní hamhlaidh an cás é go bhfuil calaois nó earráid i gceist le gach éilimh as a n-eascraíonn athrú ar theidlíocht. Meastar gur cuí, mar shampla, sa chás go n-aimsíonn duine obair go dlisteanach tar éis dháta na samplála, chun caitheamh leis an gcás amhail bheith in ord agus cuid den ghluaiseacht dhlísteanaigh ar an scéim. Tá an Roinn faoin tuairim gur cásanna ísealriosca iad siúd, nuair a chuirtear cúinsí iarbhir na gcásanna san áireamh.

Tá cúiseanna loighiciúla ann faoi cén fáth nach féidir athruithe ar chritéir theidlíochta, ar nós maoine, a chur i bhfeidhm láithreach bonn. I gcás an tsuirbhé ar fhorlíonadh cíosa, sainithníodh athruithe nár measadh gurbh ionann iad agus calaois nó earráid mar gheall ar chúinsí sonracha na scéime sin. Scéim atá sa scéim forlíonadh cíosa ina bhfuil gluaiseacht shuntasach mar thoradh ar athruithe ar chúinsí na gcustaiméirí, comhaontuithe éagtha léasa, athrú ar úinéireacht ar mhaoin, méadú ar chíosa margaidh agus aistrithe chuig roghanna tithíochta sóisialta. Cláraíodh os cionn 45,000 éileamh nua ar fhorlíonadh cíosa agus dúnadh beagán de bhreis ar 56,000 éileamh i rith 2013 i ndáil le meánualach éilimh os cionn 80,000 éileamh.

Tá impleachtaí ar acmhainní ag róshampláil a n-eascróidh breis muilleanna aisti chun an tsuirbhé a thabhairt chun críche. Déanfaidh an Roinn breis breithniú air seo, áfach.

